



Vörös Éva

Magyar karácsony Romániában*

Ha megkérdeznék, milyen egy amerikai vagy angol karácsony, talán gyorsabban találnék rá szavakat, mint saját nemzeti – sőt, hogy neheztsem a feladatot – felekezeti ünnepünk jellemzésére. Pesten járva annyit hallani az angol-amerikai karácsonyi dallamokat, hogy egy idő után már kétségeink támadnak, vajon a Jézuska az angolon kívül beszél-e még más nyelven is. (Vagy már csak az a kérdés, hogy az amerikai vagy az angol dialektust kedveli-e jobban.) Az ünnepi kellékek olyannyira uniformizálódtak – magyarul amerikanizálódtak –, hogy az angyaloknak már Közép-Európában is tájékozási nehézségeik akadnának a bevásárlóközpontok körül repkedvén, és aggódva kérdeznének egymástól, honnan kezdődik az, ami már nem Amerika. A merészebb képzeletűek pedig olyasmin töprengenének, vajon merre van a magyar karácsony?

Hát most már tudok mutatni nekik egy helyet, ahol „tutti biztosra” mehetnek, ha nosztalgizálni van kedvük, vagyis hungarikumot keresnek a karácsony műfajában. Igaz, át kell repülniük Magyarország határait, el egészen Erdélyországig. „Clujnál” már el kell kezdeni a leszálláshoz készülődést – néhány évtizeddel ezelőtt még itt is volt magyar karácsony, de most már „egyneműen”, „tisztán” funáros piros-sárga-kékben díszlik a város, románul és ortodoxul hallatszik az ünnepi melódia. Az ízminták ugyan még őrzik az őslakosok gusztusát, mert még árulják a mákos bejglit és a krémessé töltendő hájas tészta. A piaci kofák hordóiban is megadóan várják még a besavanyodott káposzták, hogy ünnepi étékké (töltött káposztává) alakuljanak a nemzeti hovatarozástól független fazekakban. Szóval onnan a magasból a konyhák illatfelhői már vagy még Kolozsvár fölött is megtévesztően magyar karácsonyt ígérnek, mégis, hogy biztosra menjünk, az angyaloknak 15 km-rel odább, egy kalotaszegi kis faluban, Mérában ajánlom a lan-

dolást. Ha körülnézünk a kis hegyi településen, talán Walesre emlékeztet a környezet – hogy a csak külföldiül tudóknak segítsék az azonosításban –: a vidék dimbes-dombos, s mivel fák nem takarják be a felszínt, a felszeg-alszeg rajzos vonulatai szemet gyönyörködtetően adják ki a táj változatos formáját.

Ezúttal nem is akarom palástolni büszkeségemet, hogy eldicsekedjem: azon kiváltságosok közé tartozom, akiknek megadatott, hogy még a XXI. század elején is valódi, töröl metszett magyar karácsonyban legyen részük – igaz, Romániában. Sőt hozzáteszem – hogy fokozzam az irigységet –, itt a karácsonyt magyarul, ráadásul reformátusul ünnepelték. Mégpedig eredetiben. Nem volt ez hamisítvány, tanúsíthatom, hiszen jelen voltam, amikor csinálták. Mint afféle kiváltságos papi személy, tűzközelből szemlélhettem az eseményeket. Mert ennek az ünnepnek még „működött” az őseredeti „központja”, a templom és a parókia. Ünnep szombatján a forgalom itt vetekedett ugyan a „posztmodern” szentélyekével, a bevásárlóközpontokkal, csak éppen pénz helyett a kézzelfogható szeretet jelei és tettei halmozódtak a „mindenki mindenkiért” jegyében. Errefelé még találkozunk a tekintetek, amelyek ilyenkor csodaváráon csillognak. (Nem agyonshoppingolt lárvaarcok néznek át rajtam). De Budapestet emlegetve folytatom még a hasonlítgatást: ott késő délutánra többnyire kiürül a város, siet mindenki magánkarácsonyozni. Ebben a faluban pedig éppen este hat körül volt a csúcside, mert a település apraja-nagyja, szegénye és gazdagja, magyarja és roma származásúja, jellemzően, angyalszárnyakkal és pásztorbotokkal, báránybundákkal és hangszerekkel, kottákkal és énekeskönyvekkel a templom felé sorjázott.

Amikor beléptem a templomba, már kézzelfoghatóvá vált a másság (vagyis a magyarság). Isten házában belseje ünnepi díszbe öltözött. A szó-

szék piros szöttes szoknyát viselt, amelynek a párja az úrasztalán virított terítőként (gondosan védve a templom legrégebb festett bútordarabját). A fehér falakon, a karzatokon piros hímezéses, írásos ígék. A padok fehérek, a karzatok égkékek, piros rózsásan díszítve, úgyszintén a faragott énekszámartató is. Az Árpád-kori alapokon 1849-ben újjáépített templom boltíves falai, arányai, rendezettsége az ősök letisztult ízlését, formaérzékét és puritánságát hirdette.

A teltházas templomban nyilvánvalóvá vált számomra, hogy itt a falu nagy része még együtt karácsonyozik. Európában az ilyesmit már mutogatni kell, mint valamiféle ősrégi bennszülött találmányt, amit imitt-amott próbálnak feleleveníteni, leginkább vallásos buzgalomtól indítatva. Itt azonban úgy tűnt, hogy szerencsére „még nem jöttek rá arra”, hogy másként is lehetne csinálni. (Talán azért, mert a Big Brother hangja idáig nem, vagy csak kihagyásokkal hallatszik el – hála a román műsorszórónak.)

Magyarországi előregedő falvainkra gondolván szemem-szám elállt, amikor bevonult a „bevetésre kész”, kb. hetven főnyi ünnepi gyereksereg, akik közé még nem számláltam az óvodás aprószenketeket. Ők jóval a műsoridőn túl folytatták a nagyok angyalmunkáját. Énekekkel, versekkel dicsőítették Istent. Ezen még az angyalok is elálmélkodhatnak, mert ismerjük el, hogy egy két-hatéves, csöpp kicsi ember számára nem akár milyen indítása ez a karácsonynak! A nagyobbak számára is derekas munka az ének és szövegmondás, de a métezen aluliaknak megszerezni a nagyünnepi templomos nép figyelmét, lefoglalni szemét, fülét akár egy-két mondat erejéig is, mondhatni emberfeletti feladat! Mégis, az a sok száz tekintetből álló furdó, amelyben ilyenkor megmártóznak, nem hétköznapi szeretetbevétel! A szereplők átélhetik, hogy a nagyközönség magáénak tudja őket, saját jövőjüket lát-

* Ez a karácsonyi beszámoló talán furcsán hat a nyár közepén, de szerepe és jelentősége rögtön világossá válik, ha azt a kérdést tesszük fel: Hogyan őrizhetjük meg magyarságunkat az Európai Unióban?

va bennük. Nekik pedig ilyenkor sok száz főre tágul a nagycsalád.

Talán nem is tudják ezek a gyerekek, mennyivel gazdagabbak, mint az a sok csonkacsaládos nagyvárosi egyke, aki ilyenkor többnyire csak tv képernyőjétől remél ember-meleget, akinek megveszik drága pénzen a karácsonyt, de mit se tud arról az ünnep-ről, amelyet ebben a kis faluban még a kicsik is maguk csinálnak – a nagy egész részeként. A fővárosiaknak pedig kevés elképzelésük van arról, hogy – pestiesen szólva – milyen a „home made Christmas”. Mit sem tudnak arról a közösségi emlékezet-ről, amely megőrzi ezeket az angyalmondatokat, még akkor is, ha a múlt idő többé-kevésbé kirostálja ezt a gyermeki agyakból. Az itt felnövekvők önazonosságának egy darabja, a gyermekkori múlt a Mari nénik és János bácsik elbeszéléseinek szövetében lelhető fel.

A közös szenteste a falu templomában – egy kis darab örökkévalóság. Ez az alkalom nincs átvéve és előrehozva, hanem akkor van, amikor az Isten azt megadta. Senki sem nézi ilyenkor az óráját, megülnek a kicsik (némi segítséggel) és a nagyok a karácsonyfaszagú lehelet-melegben.

Együtt énekelnek, de úgy, ahogy nálunk már nem tudnak. Teljes szívből és tüdőből, és teljes elméből harsog a dallam. Csak ritkán kell az énekeskönyvbe pillantani. Tudják a szöveget könyv nélkül is, még otthonról, apáiktól, ősapáiktól.

Az éneklő kedvet ilyenkor különben sem hagyják a templomban. Az angyalok itt akár szabadnapot is vehetnek ki, mert a mérαιak átveszik tőlük a műszakot. Az istentisztelet után csapatosan indulnak el kántálni. A presbiterek kezdik a sort a parókiával. Aki ilyenkor olyan balga (vagy fáradt), hogy éjjel előtt nyugovóra tér, az ne bosszankodjék, ha néhányszor kiénekelik az ágyából. Mert illik a kántálókat enni-innivalóval fogadni. S ha akadna olyan házigazda, aki nem tudja a dolgát, azt eligazítja a rigmus:

„Eljöttem a fagyon, nem kopogtam nagyon.

Adjanak, ha vagyon, ne üssenek agyon.

Ha nincs a házba’, van a kamarába’.
Adjanak ebbe az üres tarisnyába.”

Mindez még csak az ünnep előestéje. A java még ezután jön: a testi- lelki díszbe öltözés, amikor a harangszóra a kalotaszegiek népviseletbe öltözve útnak indulnak a csikorgó havon Isten háza felé. Fél órán keresztül szól a harang, hogy még a messziről érkezőt is a templomba kísérje. A presbiterek külön fogadják a papot, és a kézfogásos ünnepi köszöntésre „Isten hall-

gassa meg könyörgésünket”-et felelnek. A lelkész előtt vonulnak be Isten házába, amely a sok-sok csillogó gyöngyös ünnepi ruhától ilyenkor olyanná válik, mint egy felnyitott ékszerdoboz.

Hideg téli napokon, amikor a természet színélvönő kúrát tart az egy színűen szürke, fekete vagy fehér változatokkal, akkor éppen karácsonykor ez a minden képzeletet felülmúló színorgia, amely itt a templomban fogad, felejtethetetlen, sőt gyógyító. (Kétlem, hogy más népek is tudnak ilyet. Vagy ha tudtak is, náluk bizonyára már „kiment a divatból”). Itt még élnek a színek. Kibeszélik viselőjük korát, családi állapotát. Aszerint, hogy ki hol tart életútján, vonul fel az árnyalatok gazdag választéka: olykor párba kerül a vérbő piros és a mélyzöld, világít a bársonyos égbék. A kályha-meleg barnát még jobban kiemeli a csillogó sárga, és a kazalnyi rózsa, a himzett és festett virágok ezernyi változata – mesés-zép. Na és a gyöngyhímzések! Egy-egy fejék, párta két kilót is nyomhat.

Panaszkodott is az ifjabb nemzedék, hogy ez „nehéz viselet”, és sajnos ők már szívesen becserélik „úri ruhára” a „falusit”. Meg talán nekik még nem mondta senki, hogy a szépségért meg kell szenvedni. (Becsüljék meg ősanyák munkáját, mert a nemzetközi divatdiktátorok még kegyetlenebbül bánnak el a szépséget bálványozó áldozataikkal.) Mindenesetre a mérαι tele templom látványát depressziós embereknek receptre kellené felírni, mert elképzelni sem tudok hatékonyabb szinterápiát, mint végignézni a díszbe öltözött seregen, amint az Úr asztala elé járul. Viszont kezdő papoknak – az amolyan városi aszfalt által nevelteknek – az úrvacsoraosztás ilyenkor kifejezetten ellenjavalt, mert az Ige-idézetek esetleg áldozatul esnek a váratlanul érintésközelségbe kerülő színpompának. (Voltam én is bajban ettől. Megőrződött emlékezetemben az a jelenet, amikor nézett rám egy asszony várokozóan, elvévén tőlem a kenyeret, gyönyörködtem én is hosszan a ruhájában, és csak nagy sokára jutott eszembe a feladat, hogy a szent jegy mellé még a mondatot is várja tőlem, az Igét lelke táplálására.)

A nagyvárosi életmód nagykanállal tömi belénk a multikultúrát (mind egy, hogy kérjük-e, vagy sem), ezért valóban már-már egzotikumnak éljük meg azt a fajta pihentető homogenitást, ahol azonban helye van roma származásúnak és a külföldinek, ahol előre tudhatóak az események, ahol rendje, menete van a dolgoknak, ahol a mozdulatok, az öltözékek, a

színek, mind önmagukon túlmutatóan üzennek, mégpedig évszázadok alatt letisztult, közérthető beszédet. Aki pedig ezt megzavarja, azt bizony megszólítják – legyen az akár a papné, ha nem úgy köti meg a kendőjét, ahogy azt kora és családi állapota előírja. Mert öntudatlanul is közösségbe gyúr az azonos viselet. Besorol egy adott helyre, és azon a ponton mint élő láncszemet nélkülözhetlenné tesz. Megkülönböztet és elvegyít. A tájékhöz, a nemzethez, a múlthoz köt. A dédnagymama főkötője ismerős az ősök kínjával és örömeivel, s belevegyül mindebbe jelenlegi viselője sorsa. Testet ölt a folytonosság, a folytathatóság szépsége. Mintha ezek a ruhák már maguktól is tudnák az utat a templomig, hiszen váltakozó gazdákkal ugyan, de évtizedek óta róják az úrasztala és a családi asztal közti távolságot. Beléjük ivódott már nemzedékek tapasztalata, bölcsessége, bűne és kegyelme. Ezért is nehéz viselet. Korlátozza, lelassítja a mozgást, szabályozza a tennivalót, és mindenkélett méltóságot ad. Megkérdőjelezhetlenné válik a hovatartozás. A ruhát magára öltő számára az önazonosság történelmivé tágul. Átéletheti, hogy nincs egyedül a jól ismert úton az Isten háza felé, lélekben vele lépkednek a letűnt nemzedékek. Az ősök viselőivel saját sorsán túl családját, nemzetét, történelmét is viszi az Úr asztalához, hogy megtisztulva, megigazulva térjen haza – velük.

A fogyasztói kultúra állandóan a legújabb „trend” igézetében tart bennünket, és eldobásra ítéli a még egy életévet sem élt ruhadarabot. Mit tudnak a tiszavirág-életű ruhák a díszbe öltözésnek arról a varázsáról, amely már a magunkra öltés pillanataiban közösségbe von. Már csak azért is, mert az öltözködéshez is segítség kell, mégpedig az a tudás, amelyet még a nagymamák örökítenek át. Bennünket már idegen áramlatok uniformizálnak, díszünk is nemzetközi. Itt még kézzel font szalmaharangocskákat és fűzött gyöngyhálós gömböket aggatnak a karácsonyfákra. Mérában még az történik, hogy az ősnyák vonalai, ízlés- és színvilága az utódokon megelevenedik. Nincsen eldobandó holmi. Az időtlenné vált ruhák újra és újra testre szabódnak, beléjük öltődnek az egyéni méretek. Ez a viselet a pillanatnak élés helyett a magyar múltba, s a még azon is túlra, egyfajta magyar időtlenségbe – hogy ne mondjam: örökkévalóságba – helyez.

Nem Méra az egyetlen falu itt Kalotaszegen, ahol a népviselet még eleven él. Ünnep harmadnapján kórustalálkozó volt itt. Összesereglettek az

egyházközségek énekesei. Akadt ruhavászték bőven, ami – ahogy ők mondják – a falusi ruhát illeti. Igaz, az influenzajárvány ugyancsak megtizedelte a kórustagokat, de az itteni énekes istentisztelet vetekedett akár melyik brit gyülekezet „carol service”-ével. Elismeréssel kell adóznom a helybeli papoknak és papnéknak, hogy a főleg állattartásból, földművelésből élő gyülekezeti tagok közül ki tudtak nevelni olyan énekeseket, akiknek műsorán még Händel-művek is szerepelnek.

Amikor ilyen sokféle lelki kinccsel meggazdagítva érzi magát az ember, önkéntelenül is felbuzog benne a törleszthetnék. Ezért a magányosok számára rendezett összejövetelen aziránt érdeklődtem a besötétedő színek viselőitől, az ún. ’fekete seregtől’, hogy kik a faluban azok, akik igazán rászorultak. Nagy csönd lett erre. Bizonyára gondolatban végiglátogatták a portákat, és az összegezésnél kiderült, hogy valójában nincs ilyen. Mert vagy a rokonok, vagy a szomszédok mindenkinek gondját viselik. Nehezemre esett ezt elhinni, mert köztudott, hogy szegénységből Románia nem szorul behozatalra, s különösen igaz ez az elszegényedő magyar falvakra. Mégis egybehangzóan megérősítették, hogy nem tudnak megnevezni rászorulókat. Igaz, arra nem kér-

deztem rá, hogy ebbe a ’hegyi lakókat’ – a roma közösséget – is beleértették-e. Az biztos, hogy velük több baj van – mondták –, s ezek között a legnagyobb az igénytelenség. Három diakónus dolgozik közöttük, őket az egyházi alapítvány alkalmazza. Terve van véve egy diakóniai ház építése is.

Egyszóval, akad itt látni-, sőt tanulnivaló még az angyaloknak is. Pedig még csak többnyire a gyerekekről és az asszonyokról szoltam. Az utóbbiak az istentisztelet után némán kisorjáznak a templomból, ők ilyenkor sietnek haza, várja őket a tűzhely. Ha ők nem is, de a viseletük elkezdett beszélni hozzám. Azt próbáltam csak továbbadni, amit nekem meséltek – magukról, és arról a nagyon színes, piros rózsás néplélekről, amely odahaza még legalább egy szobányi bútorra is rá van festve.

Amikor az ún. kalotaszegi szobákban járva rácsodálkoztam arra a milliányi pingált virágra, és azt tudakoltam, hogy ki tud ilyet csinálni, többnyire visszakérdeztek: Hát ki más, mint mi? (Vagyis ez is „home made”.) Csak hát akkor még fiatalok voltunk... – emlékeztek az idősebbek. Még volt türelmünk hozzá. Úgy látszik, abból már lassanként itt is – mint szerte a felgyorsuló világban – behozatalra szorulnak.

Visszatérve a férfiakra, a presbiterekre, ők az istentisztelet után még papi köszöntésre vártak, azután bevonultak elfogyasztani az úrvacsorai „maradékot”. Egy pohár bor és a megtört kenyérdarab mellett megtárgyalták a világ sorját, és megosztották maguk közt az ünnepi teendőket. Szép számban jelentek meg a templomban, még karácsony harmadnapján is. (Itt nem kapkodják el az ünneplést!) A templomlátogatók nemi megoszlása azt jelzi, hogy itt az Isten-ügy még nem lett asszonyi dologgá, mint sok városi gyülekezetben. A figyelő férfi tekintetek, a kérges tenyerek, a tűző

nap és hideg szél cserzette, barázdált arcok mögött paptisztelő, nemzetéhez ragaszkodó, Isten-kereső lélek rejtezik. Nem hagyták el az Isten házát anélkül, hogy rá ne zendítettek volna a „Tebenned bízunk eleitől fogva” vagy az „Isten, áldd meg magyart” kezdetű „énekekre”.

Mégis, hogy ne idealizáljam ezt a közösséget: megvannak itt is az árnyoldalas hétköznapok. Jelenetek, ahonnan az angyalok is szemlesütve távoznak. Magammal hoztam annak a férfinak a történetét, akit az apósa ápolása kis híján az idegösszeroppadás szélére sodort. Nem egyszer szemtanúja volt, amint a nagybeteg a tisztába tételkor maradék erejével még utolsó napjaiban is rugott egyet a feleségén. Vagyis az, aminek olyan nagy irodalma van manapság Amerika-szerte – a családon belüli erőszak –, sajnos megterem ezen a vidéken is.

De bennem maradt annak az asszonynak a kérdése is, aki részletesen elmondta, milyen mostohán bánt el nyári munkára kiküldött fiával az anyaország: Miért van az, hogy természetes életöszönőre hallgatva minden nép a sajátját részesíti előnybe, kivéve a magyart? Románia például senkinek nem ad állampolgárságot ‘89 óta, csak a moldáviai románnak. De annak munkát is meg lakást, gyermekeinek magas ösztöndíjat. Mégse aggódja magát agyon senki amiatt, hogy hol marad a nálunk lépten-nyomon emlegetett „eurokonformitás”.

Az ünneplésnél maradván még hadd mondjam el, hogy bizonyára kevesen tudják az otthoniak közül, hogy az itteni magyarok kétszer kezdik el az újévet. Előbb a románra koccintanak, majd bevárják az egy órával később érkező magyart, hogy elénekelhessék a Himnuszt, és végighallgathassák a Magyar Köztársaság Elnökének köszöntőjét.

Hosszúra nyúlna a beszámoló, ha sorra venném, milyen egyéb kínjai vannak az itteni, kisebbségi létbe, szegénységbe nyomorított életeteknek. Mégis, ez a falu nekem most az ünnepi arcát mutatta. És jó volt az angyalokkal – akik az itteni karácsonyozásban bizonyára még magyarul is megtanultak – együtt örülni annak, hogy ennek a közösségnek még van arca, mégpedig felismerhetően magyar. És ezek a vonások bizony – szóhoz juttatva honleányi elfogultságomat – díszbe öltözöttén páratlanul szépek. Megőrzésre méltóak.

Karácsonyi legátusként közöttük szolgálván hadd ragadjak magamhoz még némi Isten-képviselést, hogy hozzátegyem azt is: szerintem ezt Odafönn is így látják.

Kolozsvár, 2004. január

